

PROFESOR GUNNAR ERDTMAN
1897 — 1973

W dniu 18 lutego 1973 roku zmarł w Sztokholmie w wieku 75 lat prof. dr Gunnar Erdtman, jeden z najwybitniejszych palinologów, współtwórca tej dziedziny nauki, założyciel i wieloletni dyrektor Laboratorium Palinologicznego w Solnej. Wiadomość o Jego śmierci przyjęto w całym palinologicznym świecie z głębokim żalem.

Otto Gunnar Elias Erdtman urodził się 28 listopada 1897 roku w miejscowości Hjorted, Småland, w południowej Szwecji. Mając zaledwie 18 lat zetknął się po raz pierwszy z zagadnieniami analizy pyłkowej jako student Gustawa Lagerheima i Lennarta von Posta. To zetknięcie się z pionierami analizy pyłkowej zdecydowało o całej dalszej drodze naukowej Gunnara Erdtmanna. Analiza pyłkowa i nowoczesna palinologia stały się myślą przewodnią Jego całego życia. Już w roku 1920 Gunnar

Erdtman opublikował pierwszą pracę z analizy pyłkowej torfowiska w południowo-zachodniej Szwecji, a w rok później uzyskał na uniwersytecie w Sztokholmie stopień doktora filozofii na podstawie rozprawy *Pollenanalytische Untersuchungen von Torfmooren und marinen Sedimenten in Südwest-Schweden*. W latach następnych wykonał cały szereg pionierskich prac metodą analizy pyłkowej z terenów Niemiec, Belgii, Szkocji, Irlandii i Kanady. W swojej działalności naukowej związał się w początkowym okresie z geologią czwartorzędu, dyscypliną, która w Szwecji miała bogate i wieloletnie tradycje. Analiza pyłkowa w tym okresie była jeszcze metodą mało znaną i niedocenianą, co zmusiło Gunnara Erdtmanna do podjęcia pracy nauczyciela szkolnego. Cały jednak wolny czas poświęcał swojej ulubionej analizie pyłkowej, którą stale unowocześniał i rozwijał. W roku 1933 wprowadził do analizy pyłkowej i opublikował wspólnie ze swoim bratem Holgerem Erdtmanem nową metodę chemicznej maceracji ziarn pyłku i spor, która wkrótce rozprzestrzeniła się na całym świecie pod nazwą acetolizy. Metoda ta pozwoliła na znaczną koncentrację ziarn pyłku i spor w badanych osadach oraz umożliwiła lepszą obserwację budowy morfologicznej sporomorf. Gunnar Erdtman zawsze uważał, że nie sposób badać należycie różne osady z ubiegłych okresów geologicznych metodą analizy pyłkowej bez doskonałej znajomości morfologii sporomorf roślin współczesnych, bez znajomości drugiego jestestwa roślin, za które uważał ziarna pyłku i spory. Stąd też od początku swej działalności na polu analizy pyłkowej studiował coraz dokładniej morfologię ziarn pyłku i spor roślin współczesnych, i tworzył własną terminologię opisową. Dzięki doskonałemu wyczuciu językowemu i logicznej konstrukcji terminologia Erdtmanna jest najpowszechniej stosowaną w większości laboratoriów palinologicznych na świecie.

Gunnar Erdtman dzięki wielkiej inteligencji, ogromnej wiedzy, doskonałej pamięci i dużemu wyczuciu artystycznemu doszedł do najwyższej perfekcji przy interpretowaniu budowy morfologicznej i przestrzennej ziarna pyłku, i stał się pierwszym ekspertem w tej dziedzinie na świecie. Znał morfologię ziarn pyłku wielu egzotycznych rodzin, z których roślin nigdy nie oglądał a ich nazwy gatunkowe kojarzyły mu się zawsze z odpowiednio zbudowanymi ziarnami pyłku. Jego pierwszym dziełem, dotyczącym budowy morfologicznej ziarn pyłku i spor była książka *An Introduction to Pollen Analysis* wydana drukiem w roku 1943. Lata następne bez reszty poświęcił morfologii sporomorf roślin współczesnych, czego ukoronowaniem było podstawowe dzieło *Pollen Morphology and Plant Taxonomy, Angiosperms* z roku 1952, a następnie kolejne tomy *Pollen and Spore Morphology* z lat 1957—1971. W tomach tych Gunnar Erdtman jeszcze przed śmiercią zamknął pełny cykl opisów morfologicznych ziarn pyłku i spor roślin naczyniowych. Tomu piątego o morfologii zarodników grzybów, o którym też myślał, niestety nie zdążył nawet rozpocząć. Bardzo cennym dziełem jest również podręcznik palinologii *Handbook of Palynology* (1969), w którym Erdtman przedstawił najważniejsze aspekty palinologii w oparciu o olbrzymi zasób wiedzy w tej dziedzinie. Publikował też od roku 1927 wykazy literatury palinologicznej, a w roku 1954 ufundował specjalne, międzynarodowe czasopismo poświęcone zagadnieniom palinologii „Grana Palynologica”, którego był naczelnym redaktorem do roku 1970. W tym

też roku zainicjował wydawanie pyłkowej flory świata *World Pollen Flora*, zawierającej szczegółowe opisy morfologiczne ziarn pyłku różnych rodzin świata roślinnego.

Dorobek naukowy Gunnara Erdtmanna jest olbrzymi i obejmuje ponad 200 artykułów, w tym kilka podstawowych podręczników, tłumaczonych również na inne języki. W dowód wielkiego, międzynarodowego uznania ufundowany został specjalny Medal Gunnara Erdtmanna „Gunnar Erdtman Medal for Palynology”, przyznawany najwybitniejszym palinologom świata. W roku 1954 Gunnar Erdtman uzyskał na uniwersytecie w Sztokholmie tytuł profesora, a w 1964 roku doktora honoris causa na uniwersytecie w Monachium. Dzięki staraniom Gunnara Erdtmanna i pomocy Swedish Natural Science Research Council utworzone zostało w roku 1948 Laboratorium Palinologiczne, mieszczące się początkowo w prywatnym mieszkaniu Profesora. Laboratorium to przeniesione później do Solnej, wkrótce uzyskało renomę na całym świecie, stało się prawdziwym międzynarodowym ośrodkiem, goszczącym stale po kilku naukowców z różnych stron świata, w tym także i z Polski.

Palinologia była eliksirem życia Gunnara Erdtmanna, Jego umiłowaną nauką, którą uprawiał do ostatnich dni swego życia i której rozwojem oraz przyszłością był głęboko zainteresowany. Jego wiedza palinologiczna była godna podziwu, a znajomość morfologii ziarn pyłku i spor doskonała. Potrafił za pomocą mikroskopu z pamięci oznaczyć sporomorfy większości rodzin roślin naczyniowych. Jego wielki entuzjazm i zamiłowanie do palinologii przekazywał swoim uczniom, którzy, po krótszym lub dłuższym stażu w Laboratorium Palinologicznym w Solnej, wracając do swoich krajów, kontynuowali i rozwijali idee wszczęte im przez swego Mistrza. Profesor Erdtman nigdy nie szczędził czasu na pomoc i dyskusje ze swoimi uczniami i współpracownikami przy rozwiązywaniu różnych problemów palinologicznych. Był zawsze gotowy do podjęcia dyskusji na każdy temat dotyczący palinologii. Żywy intelekt Gunnara Erdtmanna był stale w akcji, stale zaszczeptał swoim uczniom i współpracownikom twórcze myśli i idee, które jeszcze długo w palinologii pozostaną żywe. Gunnar Erdtman syn znanego szwedzkiego malarza ekspresjonisty sam interesował się również malarstwem, któremu poświęcał niemal cały swój wolny czas. Jego fantazyjne i surrealistyczne szkice wykonywane były najczęściej z natury i wyrażały głęboką wiedzę i wielką fantazję. W swym mieszkaniu miał dużą kolekcję szkiców i akwareli, przedstawiających najczęściej motywy flory i fauny, często z ubiegłych epok geologicznych, zawsze na bardziej lub mniej fantastycznym tle. Kolekcja, którą miałem okazję obejrzeć w czasie jednej z wizyt w domu Profesora, doczekała się również publicznej ekspozycji w muzeum w Sztokholmie. Ta wielka fantazja i umiejętność perspektywicznego patrzenia pomagała Gunnarowi Erdtmanowi w lepszym zrozumieniu trójwymiarowej budowy ziarn pyłku i spor. Na malarstwie nie kończyły się Jego zdolności artystyczne. Posiadał dużą wiedzę muzyczną i sam grał na ulubionym flecie, który otrzymał w prezencie w czasie jednej ze swoich naukowych podróży do Indii. Gunnar Erdtman odbył wiele podróży naukowych do wszystkich kontynentów świata, był również dwukrotnie w Polsce. W czasie ostatniego pobytu w naszym kraju w roku 1967 zachwycił się naturalną roślinnością Puszczy Białowieskiej, ale zafascynowały Go swym

urokiem Tatry. W czasie wycieczki do Morskiego Oka powiedział, że zwiedził bardzo dużo interesujących miejsc na kuli ziemskiej ale urzeczony został urokiem tej części Tatr.

W Szwecji ulubionym miejscem Profesora była wyspa Öland w południowej części kraju, gdzie od wielu lat wyjeżdżał na krótkotrwały wypoczynek. Zafascynowany był roślinnością tej wyspy, której cała część centralna zajęta jest przez tzw. „Alvar”, tj. bezleśną roślinność na podłożu skalistym, zaś obrzeża wyspy zajmują bogate mieszane lasy liściaste. Profesor Erdtman uważał, że wyspa Öland jest dobrym przykładem, gdzie można równocześnie oglądać roślinność zbliżoną do późnoglacialnego stepu subarktycznego oraz mieszane lasy liściaste, przypominające roślinność z holocenijskiego optimum klimatycznego.

Tak jak opisy gatunków roślin sporządzone przez Linneusza, Jussieu czy Roberta Browna są zawsze aktualne i stanowią podstawę współczesnej taksonomii, tak też opisy morfologiczne ziarn pyłku i spor sporządzone przez Gunnara Erdtmana będą zawsze służyły palinologii.

LEON STUHLIK